

Kansen benutten, kansen scheppen.

Gedachten over de Europese dimensie
van het cultuurbeleid

Inhoud

Samenvatting	3
Waarom deze notitie?	4
De EU en cultuur	6
Europese bouwstenen van het Nederlands bestel	9
Financiering: spreiding over regio's en sectoren	15
Het Europees cultuurbeleid: sterke en minder sterke punten	18
Kansen voor Nederland	21
Kansen voor cultuur en duurzaamheid in stad en regio	21
Kansen voor cultuureducatie en onderwijs	23
Kansen voor het internationaal cultuurbeleid	25
Aanbevelingen	30

Samenvatting

De afgelopen jaren hebben de regeringen van de EU hun onderlinge culturele samenwerking versterkt. Ook de aanvullende rol van de EU op cultureel terrein krijgt geleidelijk meer gestalte. Het accent ligt daarbij onder meer op de rol van cultuur en creativiteit in innovatie en sociale cohesie, en op culturele samenwerking met partners buiten Europa. Ook op het vlak van de financiering groeit de rol van de EU. Voor veel Nederlandse kunstenaars, culturele instellingen en creatieve bedrijven is het samen leren en samen werken met Europese partners niet meer weg te denken uit hun werk.

In het Nederlands cultuurbeleid speelt Europese samenwerking een nog weinig zichtbare rol. Deze notitie gaat daarom in op de kansen die Europese samenwerking de komende jaren biedt voor de Nederlandse cultuursector en voor het cultureel beleid op terreinen als duurzaamheid, educatie, en wereldwijde samenwerking. Het Europees cultuurbeleid heeft ook zwakke plekken, en daar liggen voor Nederland kansen om invloed uit te oefenen en het cultuurbeleid van de EU bij te sturen.

In delen van Europa ondermijnen onverdraagzaamheid en vooroordelen intussen het draagvlak voor democratie. Een open samenleving heeft groot belang bij een cultuurbeleid dat nationale ramen en deuren openhoudt en mensen in staat stelt inhoud te geven aan hun gezamenlijk Europees burgerschap. Dat vraagt versterking van de Europese dimensie van het Nederlands cultuurbeleid en versterking van de Nederlandse inbreng in het Europees cultuurbeleid. Anders gezegd: in Europa niet alleen (financieel) ‘halen’, maar ook (beleidsmatig) ‘brengen’, in goede samenwerking tussen de overheid, sectorinstellingen en cultuurmakers. Voor dit samen leren, samen werken, en samen financieren draagt deze notitie bouwstenen aan.

Waarom deze notitie?

De regering bereidt een herziening voor van het cultuurbestel. In haar adviesaanvraag van 2 maart 2023 aan de Raad voor Cultuur vraagt de staatssecretaris onder andere om “een internationale blik op het cultuurbestel.”¹

Het advies van de Raad voor Cultuur zal in november 2023 worden gepubliceerd. Ter voorbereiding heeft de Raad een aantal externe sectorspecialisten gevraagd om voorstellen op een viertal deelgebieden: verbreding van het cultuuraanbod (genre-ontwikkeling), verspreiding van het aanbod buiten de Randstad en de rol van rijk, provincies en gemeenten, vereenvoudiging van de verantwoordingsprocedures, en het vitaliseren van het aanbod (nieuwe kunstvormen; veerkracht post-Corona, etc.). Parallel aan de adviesaanvraag over het cultuurbestel werkt de staatssecretaris voor cultuur en media aan een Uitgangspuntenbrief, en bereidt de regering de herziening voor van het beleidskader voor de internationale culturele betrekkingen. Het huidige beleidskader (2021-2024) loopt volgend jaar af. Deze notitie gaat in op de Europese aspecten van het cultuurbeleid.

In het Nederlands cultuurbeleid speelt Europese samenwerking een nog weinig zichtbare rol. In de Meerjarenbrief ‘De kracht van creativiteit’ (2022) noemt de staatssecretaris de EU alleen als een bron van inkomsten.² Toch heeft Nederland, in tegenstelling tot de meeste andere EU-landen, de cultuursector niet als zodanig opgenomen in het Nederlandse Herstel- en Veerkrachtplan (Recovery and Resilience Plan).³ Daarnaast speelt de vraag

1 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2023/03/02/afschrift-adviesaanvraag-cultuurbestel-van-de-toekomst>

2 Meerjarenbrief De kracht van creativiteit (2022), p. 8, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/11/04/meerjarenbrief-de-kracht-van-creativiteit>

3 Ondanks de oproep van Kunsten '92 en de Federatie Creatieve Industrie (brief aan de regering, 29 april 2021), <https://www.kunsten92.nl/europaplatform-europees-herstelfonds/>

naar de Nederlandse beleidsambities in Europa. Het Europese cultuurbeleid komt mede met Nederlandse steun tot stand, maar in belangrijke beleidsstukken, zoals ‘Cultuur in een Open Samenleving’ (2018) en ‘De kracht van creativiteit’ (2022), en in de adviezen van de Raad van Cultuur is tot nu toe weinig aandacht voor de vraag hoe Nederland het EU-beleid wil uitvoeren, en hoe ons land wil bijdragen aan toekomstig Europees cultuurbeleid.

Deze notitie gaat daarom in op de kansen die Europese samenwerking de komende jaren biedt voor de Nederlandse cultuursector, voor het internationaal cultureel beleid, en voor verdieping en verbreding van de culturele basisinfrastructuur. Het Europees cultuurbeleid heeft ook zwakke plekken, en daar liggen voor Nederland kansen om invloed uit te oefenen en het cultuurbeleid van de EU bij te sturen. Ook hierop gaat deze bijdrage in.

De notitie is als volgt opgebouwd. Eerst worden de meest recente ontwikkelingen op EU-vlak geschetst. Dan wordt ingegaan op de Nederlandse deelname aan Europese samenwerkingsprojecten en –verbanden. Daarna volgt een bespreking van kansen die culturele instellingen en de rijksoverheid de komende jaren kunnen benutten (samen leren, samen werken, samen financieren). De notitie sluit af met aanbevelingen.⁴

⁴ De notitie heeft een verkennend karakter en maakt geen aanspraak op volledigheid.

De EU en cultuur

Op het terrein van het cultuurbeleid is de wetgevende bevoegdheid in de EU voorbehouden aan de lidstaten. De EU heeft een ondersteunende, coördinerende en aanvullende taak. Het EU-Verdrag bepaalt dat de EU toeziet op “de instandhouding en ontwikkeling van het Europese culturele erfgoed” (art. 3 lid 3). De Unie ondersteunt de Unie de lidstaten op vier gebieden:

- verbetering van de kennis en verbreiding van de cultuur en de geschiedenis van de Europese volken,
- instandhouding en bescherming van het cultureel erfgoed van Europees belang,
- culturele uitwisseling op niet-commerciële basis,
- scheppend werk op artistiek en literair gebied, mede in de audiovisuele sector.

Bovendien bevorderen de EU en de lidstaten de culturele samenwerking met landen buiten de EU.⁵

In de praktijk krijgt deze rol gestalte langs twee lijnen: beleid en financiering.

In de loop der jaren is het Europees cultureel beleid geleidelijk geïntensiveerd. De politieke prioriteiten worden door de nationale regeringen vastgelegd in een gezamenlijk meerjarenplan, het Raadswerkplan voor Cultuur. Het huidige beleidsplan beslaat de jaren 2023-2026. Het bouwt voort op de eerdere Raadswerkplannen voor 2011-2014, 2015-2018, en 2019-2022. Voor de huidige periode stelden de regeringen vier hoofddoelen vast: versterking van de culturele en creatieve sectoren, vergroting van de cultuurparticipatie, bevordering van de culturele bijdrage aan duurzame ontwikkeling, en intensivering van de culturele samenwerking met landen

⁵ Art. 167 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie Aanbeveling van de Raad

buiten de EU.⁶ Daarnaast nam de Raad een aantal belangrijke besluiten op onderdelen van het cultuurbeleid, zoals het bevorderen van talenkennis (meertaligheid)⁷, het erfgoedbeleid⁸, de interculturele dimensie van het onderwijs⁹, het inpassen van cultuurbeleid in de nationale strategieën voor duurzame ontwikkeling¹⁰, en de culturele samenwerking met landen buiten de EU¹¹.

Ook op het vlak van de financiering groeit de rol van de EU. Terwijl de uitgaven voor cultuurbeleid in sommige landen stagneerden of daalden is de EU-steun aan de cultuursector de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen, tot meer dan €10 miljard in de periode 2014-2020.¹² Waarschijnlijk zullen de Europese uitgaven aan cultuurbeleid de komende jaren verder stijgen. Zo is de meerjarenbegroting van het Creative Europe programma verhoogd tot €2.4 miljard (2021-2027) en zijn uitgaven voor cultuur, creativiteit en de inclusieve samenleving een aparte pijler geworden van het onderzoeksprogramma Horizon Europe (naar schatting €2,3 miljard, 2021-

6 Resolutie van de Raad over het EU-Werkplan voor Cultuur 2023-2026, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022G1207\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022G1207(01))

7 Resolutie van de Raad betreffende een Europese strategie voor *meertaligheid*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32008G1216%2801%29>; Aanbeveling van de Raad over het onderwijzen en leren van talen, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2019.189.01.0015.01.ENG

8 Besluit van de Raad en het Europees Parlement over het Europees Jaar van het cultureel erfgoed, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0543>

9 Aanbeveling van de Raad inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.195.01.0001.01.NLD&toc=OJ%3AC%3A2018%3A195%3AFULL

10 Resolutie van de Raad van de Europese Unie en van de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, over de culturele dimensie van duurzame ontwikkeling, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2019.410.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2019%3A410%3AFULL

11 Raadsconclusies over een strategische aanpak van de EU van de internationale culturele betrekkingen en een actiekader, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0607%2801%29>

12 Waarvan €1.46 miljard via het Creative Europe programme en €8.7 miljard uit het Europees Regionaal Fonds.

2027).¹³ Culturele organisaties en instellingen kunnen daarnaast aanspraak maken op de structuurfondsen, het Erasmusprogramma, en andere bronnen.

¹³ Begroting voor het cluster 'Culture, Creativity and Inclusive Society' in Horizon Europe voor het jaar 2022: naar schatting €264.17 miljoen

Europese bouwstenen van het Nederlands bestel

De Nederlandse culturele basisinfrastructuur (BIS) bestaat uit instellingen en festivals die een belangrijke functie vervullen in het cultureel bestel.

De basisinfrastructuur ontwikkelt sinds een aantal jaren een Europese dimensie: veel leidende instellingen en festivals investeren in uitwisseling en samenwerking met Europese en andere internationale partners en krijgen daarbij ondersteuning van organisaties als Dutch Culture. Daarnaast spelen in Nederland gevestigde Europese organisaties een belangrijke rol in het nationaal bestel, zoals de Europese Culturele Stichting (ECF), Europa Nostra en Europeana. Enkele voorbeelden zijn:

- *Artists-in-residence*. Nederland huisvest **TransArtists**, het grootste gegevensbestand ter wereld van mogelijkheden om als kunstenaar een tijd in een ander land te werken (artists-in-residence). Dit initiatief van Dutch Culture is rechtstreeks van belang voor de culturele basisinfrastructuur.¹⁴
- *Cultureel erfgoed*. Dutch Collections for Europe (DC4EU, belegd bij Beeld en Geluid) is onderdeel van het Netwerk Digitaal Erfgoed, ingesteld om digitaal erfgoed voor iedereen zichtbaar en bruikbaar te maken. De organisatie is verantwoordelijk voor 2,5 miljoen digitale objecten uit Nederlandse erfgoedinstellingen, die zij beschikbaar maakt op de website van **Europeana**, de Europese site van gedigitaliseerde culturele en wetenschappelijke collecties. Europeana (gevestigd in Den Haag) is een unieke combinatie van een digitaal museum, bibliotheek en archief, en het vlaggenschip van de EU op het gebied van digitalisering van cultureel erfgoed. Door gebruik te maken van open licencing wordt cultuur beschikbaar

14 <https://www.transartists.org/en>

gesteld voor een breed publiek en voor onderwijs, onderzoek en de creatieve industrie. De Europeana website trekt zo'n 500.000 bezoeken per maand. Daarmee krijgt het Nederlands digitaal erfgoed een enorme internationale verspreiding.

Van de 53 miljoen objecten in de Europeanacollectie zijn er 9 miljoen afkomstig uit Nederland, bijgedragen door 93 Nederlandse erfgoedpartners. Ook financieel is Europeana van belang voor ons land. Tussen 2008 en 2013 droeg Nederland €1.470.250 bij aan de organisatie, terwijl Europeana met €57.776.623 heeft bijgedragen aan activiteiten in Nederland.¹⁵

Europa Nostra, gevestigd in Den Haag, is de drijvende kracht achter de European Heritage Alliance (EHA) en de nieuwe European Heritage Hub.¹⁶ In 2018 was Europa Nostra mede-initiator van het Europees Jaar van het Erfgoed. De organisatie verenigt 240 erfgoedorganisaties uit de Europese Unie en omliggende landen, waarvan 23 uit Nederland. Samen met de Europese Investeringsbank helpt Europa Nostra bedreigde erfgoedlocaties te beschermen. Een onafhankelijke jury kent jaarlijks de toonaangevende Europese Erfgoedprijzen toe, die de winnaars behalve erkenning ook veel zichtbaarheid brengen. De afgelopen jaren werden 30 Nederlandse organisaties, instellingen en initiatieven bekroond (erfgoedbehoud en adaptief hergebruik; bewustmaking; onderzoek; onderwijs, opleiding en vaardigheden; uitzonderlijke persoonlijke verdiensten).¹⁷ Vier Nederlandse erfgoedlocaties zijn daarnaast drager van het Europees Erfgoedlabel voor locaties die bepalend zijn geweest voor de Europese geschiedenis (Vredespaleis, Kamp Westerbork, Verdrag van Maastricht, Koloniën van Weldadigheid).

15 Europeana, The Netherlands and Europeana: An Overview (The Hague, 19 January 2023), p. 5

16 <https://culture.ec.europa.eu/news/european-heritage-hub-a-new-project-to-strengthen-the-cultural-heritage-driven-movement-in-europe>

17 <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/>

- *Cultuur en democratie*. De Europese Culturele Stichting (**European Cultural Foundation**, ECF), op Nederlandse uitnodiging sinds 1960 gevestigd in Amsterdam, ontwikkelt en steunt culturele projecten die bijdragen aan een open en inclusieve maatschappij en die het democratisch draagvlak in Europa versterken. Tussen 1976 en 1995 (toen het programma werd verzelfstandigd) was de ECF namens de EU verantwoordelijk voor het Erasmusprogramma en haar twee voorlopers. In 2020 lanceerden de ECF en andere culturele organisaties de *Cultural Deal for Europe*, het initiatief voor een ambitieuzer Europees cultuurbeleid, met meer aandacht voor o.a. vergroening en een sterkere arbeidsmarktpositie van culturele professionals.¹⁸ Veel Nederlandse culturele organisaties en instellingen doen jaarlijks een beroep op de ECF voor co-financiering van hun Creative Europe-projectaanvragen, of voor andere internationale activiteiten.¹⁹ Andere projecten richten zich ook op landen ten oosten van de EU, zoals Oekraïne. In februari 2022, onmiddellijk na de Russische invasie, nam de ECF het initiatief tot het *Culture of Solidarity Fund EUNIC Ukraine* om de zwaar getroffen Oekraïense kunstenaars en culturele sectoren bij te staan. Met steun van elf Europese partnerorganisaties werd in 2022 voor €1,7 miljoen bijeengebracht. Sindsdien hebben meerdere EU-landen steun toegezegd voor behoud en herstel van de cultuur in Oekraïne. In november 2022 voegde Nederland Oekraïne als focusland toe aan het internationaal cultuurbeleid, en trok €1 miljoen uit voor steun.
- *Onderwijs*. De Europese programma's **Erasmus+** en **Horizon Europe** spelen een essentiële rol in het Nederlandse cultuuronderwijs en –onderzoek. Nederland heeft zich in de onderhandelingen over de meerjarenbegroting van de EU daarom sterk gemaakt voor uitbreiding van deze programma's.

18 <https://culturalfoundation.eu/stories/cultural-deal-for-europe/>. Experts van de lidstaten werken aan voorstellen ter versterking van de arbeidsmarktpositie van culturele professionals; hun rapport wordt medio 2023 verwacht.

19 Aan projectsubsidies in Nederland besteedde de ECF in 2022 ruim €400.000

Studenten aan hogescholen en universiteiten in cultuur- en menswetenschappen maken actief gebruik van de mogelijkheden van Erasmus+ om een tijd in een ander EU-land te studeren (het VK maakt sinds Brexit geen deel meer uit van het Erasmusprogramma). Omgekeerd trekken Nederlandse onderwijsinstellingen zoals de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, de Hogeschool der Kunsten Den Haag of de Erasmus Universiteit (creative industries programme) veel studenten uit andere EU-landen, of zelfs van daarbuiten (via het mondiale mechanisme van Erasmus+). Daarmee draagt de EU bij aan de kwaliteit en de internationale reputatie van het Nederlands hoger onderwijs.

Nederlandse universiteiten en hogescholen maken ook veel gebruik van de mogelijkheden om met Europese partners samen te werken in cultuurgerelateerd onderzoek (Horizon Europe). Zo geven onderzoekers van de Erasmusuniversiteit leiding aan het project INVENT Culture dat de sociale waarde van cultuur in kaart brengt (2020-2023, €3 miljoen).

Het Regieorgaan SIA (onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, NWO) bevordert de internationalisering van het praktijkgericht onderzoek van hogescholen. De komende jaren (2021-2027) legt het Regieorgaan de focus op Europa, met als speerpunten kennisdeling en netwerkvorming, talentontwikkeling, en Europese financiering. Tot de 16 deelnemende hogescholen behoren de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK) en Codarts (uitvoerende kunsten zoals dans en muziek).

- *Financiering voor cultureel ondernemerschap.* Nederlandse film- en documentairemakers lopen vaak aan tegen het probleem dat een deel van het benodigde productiebudget pas na oplevering van de film beschikbaar komt. Triodos Bank stelt nu overbruggingskredieten

beschikbaar, waardoor medewerkers en financiers eerder uitbetaald kunnen worden. De overbruggingskredieten worden gedekt door een garantieovereenkomst die de bank sloot met het **Europees Investeringsfonds** (EIF). Die faciliteit maakt het mogelijk om tot 200 miljoen euro te lenen aan culturele en creatieve ondernemers in België, Nederland, Spanje en Duitsland. Omdat het risico voor de bank kleiner wordt door de garantie, wordt de drempel voor culturele ondernemers om geld te lenen lager; ze betalen bijvoorbeeld minder rente, of hoeven minder zekerheden te geven.²⁰ Zo ontving het Haagse cultuurhuis Amare via Triodos een Europese garantstelling (2021).

Het financiële belang van de Europese samenwerking voor de Nederlandse cultuursector is fors. Maar zoals deze voorbeelden laten zien is het belang van die samenwerking niet beperkt tot de financiële kant ('subsidies'). Tenminste zo belangrijk zijn andere aspecten, zoals leren van elkaar, grensoverschrijdende banden, publieksbereik, kwaliteitsvergroting en innovatie.

Dat is ook de ervaring in de provincie Friesland, waar Leeuwarden in 2018 een jaar lang Europese Culturele Hoofdstad was. *Leeuwarden-Fryslân 2018* was een financieel succes. Het leverde een economische impuls op van €230-320 miljoen, tegen een investering van €104 miljoen. Maar de immateriële baten waren zo mogelijk nog groter. Het Culturele Hoofdstadjaar gaf een grote impuls aan de sociale banden binnen de provincie: meer dan 10 procent van de Friezen werkte als vrijwilliger actief mee en bijna 70% voelde zich betrokken bij de projecten. Door gerichte samenwerking met scholen is bereikt dat meer dan 60% van de kinderen op of onder de armoedegrens heeft deelgenomen aan de activiteiten.²¹

20 <https://www.triodos.nl/persberichten/2022/220921-triodos-bank-biedt-uniek-overbruggingskrediet-aan-filmsector>

21 Gemeente Leeuwarden en provincie Fryslân, Slotmeting LF 2018, Onderzoeksresultaten, p. 4

Er kwamen 1.600 internationale samenwerkingscontacten tot stand met partners uit 87 landen die kunstenaars, scholieren, theatergezelschappen, bedrijven en musea aan elkaar verbonden – vijf keer meer dan de 300 die waren verwacht.²² Friese culturele organisaties als Keunstwurk bouwen hier nu op voort.

Leeuwarden en de provincie Friesland hebben besloten de komende jaren verder te werken aan hun Europese activiteiten. “Aan de basis van Leeuwardens inzet in Europa ligt het besef dat wij onze eigen ambities sneller, beter of efficiënter uit kunnen voeren door Europees samen te werken.” De gemeente richt zich daarbij op terreinen als de energietransitie, klimaatadaptatie, biodiversiteit en stedelijke vernieuwing, maar ook op cultuur. “Met Leeuwarden-Fryslân 2028 zetten we blijvend in op cultuur en de rol die cultuur speelt in maatschappelijke processen. Dit doen we bijvoorbeeld rondom kunst in relatie tot vergroening in de binnenstad en in de Zuidlanden...”²³

In 2033 is Nederland opnieuw aan de beurt om een culturele hoofdstad van Europa te leveren. Steden als Heerlen, Middelburg en Zwolle bereiden hun kandidatuur intussen voor.²⁴

22 Stichting Europese Culturele Hoofdstad Leeuwarden-Fryslân 2018, Jaarstukken 2018, p. 3

23 Gemeente Leeuwarden, Europa Agenda 2022-2026, <https://www.leeuwarden.nl/leeuwarden-in-europa/europese-samenwerking/>

24 Paul van der Steen, Heerlen wil culturele hoofdstad van Europa worden, NRC-Handelsblad, 8 maart 2023

Financiering: spreiding over regio's en sectoren

Veel culturele instellingen en makers hebben in de Coronajaren dankzij overheidssteun het hoofd boven water kunnen houden. Toch blijft de financiële situatie in de culturele sector broos en de toekomst onzeker. Hoewel de EU alleen beperkte steun kan bieden is die bijdrage voor veel makers en instellingen belangrijk, zeker omdat EU-projecten vaak ook bronnen zijn van vernieuwing, verbreding en verdieping.

Nederlandse instellingen, organisaties en overheden hebben toegang tot 21 Europese subsidie-instrumenten die van belang zijn voor het cultuurbeleid.²⁵ Er bestaat geen volledig overzicht van het gebruik dat Nederland maakt van deze 21 financieringsmogelijkheden. Wel is bekend dat Nederlandse projectleiders bovengemiddeld succesvol zijn in het Creative Europe programma, waaruit zij ruim €56 miljoen kregen toegekend (2014-2020).²⁶ Intussen wekt de veelheid en complexiteit van de procedures soms ergernis op en stelt vooral kleinere aanvragers voor problemen. Nederlandse culturele instellingen en anderen maken actief gebruik van programma's zoals Creative Europe, Horizon Europe, Erasmus+, en het Europees Regionaal Fonds, maar andere bronnen lijken minder bekend.

25 Creative Europe, Erasmus+, European Solidarity Corps, Horizon Europe, Digital Europe Programme, Connecting Europe Facility (CEF), New European Bauhaus (NEB), InvestEU, Single Market Programme, EU funding instrument for the environment and climate action (LIFE), European Regional Development Fund (ERDF), including Interreg, Just Transition Fund (JFT), European Social Fund Plus (ESF+), Support to mitigate Emergency Risks in an Emergency (SURE), Recovery and Resilience Facility (RFF), Citizens, Equality, Rights and Values Programme (CERV), Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF), Common Agricultural Policy (CAP), European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund (EMFAF), Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI), ACP-EU Culture. Zie The CulturEU funding guide 2021-2027, <https://culture.ec.europa.eu/funding/cultureu-funding-guide>

26 Zie Creative Europe Desk NL, Creative Europe 2014-2020, <https://www.creativeeuropedesk.nl/nl/publicaties>. Nederlandse aanvragen doen het beter dan het Europees gemiddelde (slaagkans NL in 2021: 34,4%; slaagkans EU-breed: 27,2%)

Het Nederlands cultuurbeleid richt zich onder meer op geografische spreiding van voorzieningen, en op vernieuwing en verbreding van het culturele aanbod. Hoe draagt EU-financiering aan deze doelen bij?

Veel culturele voorzieningen zijn in ons land geconcentreerd in de vier Randstadprovincies (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland), en in het bijzonder in Amsterdam en Utrecht, al is het aandeel instellingen van buiten de Randstad in de BIS toegenomen van 31% naar 40%. Ook Europese financiële steun slaat dus vaak in de Randstadprovincies neer. Toch weten veel culturele organisaties, instellingen en overheden uit het noorden, oosten en zuiden van het land de weg naar Brussel te vinden. Voorbeelden zijn

- Eurosonic Noorderslag, het belangrijkste Europese podium voor popmuziek (Groningen);
- Het project Uncommon Spaces (Oerol Festival Terschelling en partners), EU bijdrage €2 miljoen;
- het Erasmusproject Culture Up van culturele instellingen en overheden uit Friesland, Denemarken, Ierland, Finland en Servië;
- het project DCUM om met culturele activiteiten de levenskwaliteit van mensen met dementia te vergroten (Friesland, Groningen, Drenthe, België, Denemarken en Spanje);
- het Euregioproject taNDem voor culturele samenwerking tussen Drenthe, Overijssel, Gelderland, Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen;
- het culturele Interregproject IMPACT van de Euregio Maas-Rijn (Maastricht, Hasselt, Aken, Eupen, Düren en Luik);
- en het Interreg Noordzeeproject CUPIDO van de gemeenten Middelburg en Heuvelland met partners uit België, Duitsland, Noorwegen, Zweden en het VK (totaalbudget: €4 miljoen).

Deze en soortgelijke projecten geven een impuls aan de geografische spreiding van het Nederlands cultuurbeleid. Inhoudelijk is sprake van een

brede spreiding over sectoren, waaronder film²⁷, musea²⁸, dans²⁹, muziek³⁰, theater³¹, bibliotheekwezen³², design³³, codering³⁴, fotografie³⁵ en cultureel ondernemerschap in de erfgoedsector³⁶.

Voor individuele kunstenaars kan het winnen van een Europese cultuurprijs deuren en beurzen openen in eigen land en ver over de grens. Veel Nederlandse artiesten waren de afgelopen jaren succesvol als winnaars van de Music Moves Europe Talent Awards³⁷, de EU Literatuurprijs³⁸, de EU-Prijs voor hedendaagse architectuur (Emerging Architect Special Mention)³⁹, de Young Talent Architecture Award⁴⁰, Producers on the Move (Cannes)⁴¹ en European Film Shooting Stars⁴². Veel van deze Europese prijswinnaars blijven overigens onvermeld in het landelijke overzicht van kunst- en cultuurprijzen van Dutch Heights.⁴³

27 O.a. Heirs of the Night, een televisiedramaproject van Lemming Film, Amsterdam

28 O.a. Museum of the Commons en l'Internationale, Van Abbe Museum, Eindhoven en partners; The Floor is Yours, Museum Boymans van Beuningen (projectleider)

29 O.a. Inclusive Dance (Fontys Hogeschool voor de Kunsten, Tilburg, met dansacademies in Antwerpen en Praag)

30 O.a. ECMA Pro, het Europees platform van muziekacademies (Koninklijk Conservatorium, Den Haag)

31 O.a. Festival Spoffin, Amersfoort – internationaal locatie- en buitentheater

32 O.a. Open Digital Libraries for Creative Users, Koninklijke Bibliotheek (projectleider)

33 O.a. The Hybrid Lab, Design Academy Eindhoven

34 On the Fly, Stichting Creative Coding Utrecht

35 Fotografieplatform Futures, VandeJong BV

36 EMPHOS (Reinwardt Academie met partners in Bolonga, Rome en Londen)

37 The Common Linnets (2015), Kovacs (2016), Pip Blom (2019), Naaz (2020), Blanks (2022)

38 Rodaan Al-Galidi (2011), Marente de Moor (2014), Jamal Ouariachi (2017), Gerda Blees (2021)

39 DeFlat Kleiburg (Bijlmermeer, Amsterdam) van NL Architects

40 Loek Stolte, TU Delft (2018)

41 David Bijker (2014), Ellen Havenith (2015), Janneke Doolaard (2016), Julius Ponten (2017), Frank Hoeve (2018), Joram Willink (2019), Iris Otten (2021), Derk-Jan Warrink (2022)

42 Marwan Kenzari (2014), Abbey Hoes (2015), Reinout Scholten van Aschat (2016), Hannah Hoekstra (2017), Jonas Smulders (2018), Bilal Wahib (2019)

43 <http://www.dutchheights.nl/prijzen>

Het Europees cultuurbeleid: sterke en minder sterke punten

Het Europees cultuurbeleid heeft een aantal sterke kanten, maar ook een aantal zwakkere.

De EU speelt een sleutelrol in het stimuleren en ondersteunen van grensoverschrijdende culturele samenwerking en uitwisseling van ideeën. Via cofinanciering ondersteunt de EU 37 Europese culturele netwerken, van muziek tot festivals, musea, architectuur en cultureel management. Nationale culturele koepelorganisaties zijn hierdoor in staat kennis en ervaringen te delen en samen op te trekken. Individuele instellingen en culturele makers kunnen daarnaast gebruik maken van projectsubsidies die hen in staat stellen internationale schaalvoordelen te realiseren, buitenlandse markten te verkennen en te leren van partners elders in Europa. Een derde belangrijke rol van de EU is het cofinancieren van cultureel onderzoek over landsgrenzen heen. Horizon Europe is het grootste wetenschappelijke onderzoeksprogramma ter wereld, en cultuur (inclusief erfgoed en creatieve industrieën) is sinds 2021 vast verankerd in de meerjarenplanning. Het Erasmus+ programma stelt studenten en docenten in het voortgezet en hoger onderwijs bovendien in staat te werken aan uitwisseling en interculturele samenwerking.

Voor veel cultuurmakers en culturele instellingen is samenwerking over de grens een financiële en organisatorische uitdaging. De kracht van de EU is hen in staat te stellen over grenzen heen te leren en te werken. In een tijd van opkomende onverdraagzaamheid is deze openheid van denken en werken belangrijker dan ooit.

Maar het Europese cultuurbeleid heeft ook minder sterke kanten. Het lijdt bijvoorbeeld onder verkokering, zoals dat ook in sommige lidstaten het geval

is. De Europese Commissie behandelt cultuur nog te vaak als een op zichzelf staande sector, zonder dwarsverbanden met andere beleidsgebieden zoals duurzame ontwikkeling (de Europese ‘Green Deal’), het onderwijsbeleid of het internationaal beleid. Vanuit het veld wordt daarom aangedrongen op een betere integratie van cultuur in het EU-beleid (mainstreaming).⁴⁴

Dringend nodig is die integrale beleidsaanpak vooral op het gebied van de vergroening van economie en samenleving. De ‘Green Deal’ is het vlaggenschip van de Europese Commissie. Europa wil het eerste klimaatneutrale continent ter wereld worden, en daarvoor is een ambitieus beleidspakket samengesteld onder leiding van Commissievoorzitter Von der Leyen en Vice-Voorzitter Timmermans. Voor deze reusachtige operatie is veel geld uitgetrokken: dertig procent van de ruim €2.000 miljard aan Europese uitgaven uit de begroting en het Next Generation EU-programma (2021-2027) zal worden besteed aan klimaatbeleid in brede zin. Maar de Commissie heeft cultuur niet opgenomen in de Green Deal-begrotingsuitgaven.⁴⁵

Dat is een probleem omdat musea, festivals, filmproductie en andere culturele sectoren in heel Europa achterblijven als het om vergroening gaat. In ons land hebben nog weinig culturele instellingen een integraal klimaatbeleid.⁴⁶ Het ministerie van OCW heeft inmiddels een Team Duurzaam samengesteld en de Raad voor Cultuur werkt aan een advies.

Drie jaar geleden stelde Europees Commissievoorzitter Von der Leyen voor om de circulaire economie via de gebouwde omgeving een impuls te

44 Culture Action Europe, European Cultural Foundation, Europa Nostra, European Heritage Alliance 3.3 (2023), A Central Place for Culture in Europe’s Future, www.culturaldeal.eu. Zie ook Gijs de Vries, *To Make the Silos Dance* (Amsterdam: ECF, 2021), <https://culturalfoundation.eu/stories/to-make-the-silos-dance/>

45 Een aantal lidstaten heeft uitgaven voor vergroening van de cultuursector wel opgenomen in hun nationaal Herstel- en Veerkrachtplan onder Next Generation EU. Nederland heeft hier niet voor gekozen.

46 Boekmanstichting, Duurzaamheid in de culturele sector, <https://www.boekman.nl/verdieping/publicaties/duurzaamheid-in-de-culturele-sector/>

geven. Zij noemde dat een New European Bauhaus, “a co-creation sphere where architects, artists, students, engineers, designers work together”. Dit project is inmiddels in gang gezet. Hiervoor was echter geen geld voorzien in de Europese meerjarenbegroting, zodat de uitgaven elk jaar uit diverse andere potten bijeen moeten worden gebracht. Sommige culturele sectoren profiteren hiervan (erfgoed, design, architectuur), maar andere tot nu toe niet of nauwelijks. Hoewel het New European Bauhausproject een welkome impuls is, staat het qua opzet en omvang (zo’n €100 miljoen) niet in verhouding tot de opgave om de culturele sectoren over de hele linie te helpen vergroenen.

Ook de culturele sectoren willen – en moeten – werken aan klimaatneutraliteit. Het kabinet heeft daarvoor nationaal beleid in gang gezet. Wat nog ontbreekt is de Europese dimensie: vergroening van het Europees cultuurbeleid (samen leren, samen ontwikkelen, samen financieren). Nederland zou zich daarvoor samen met gelijkgezinde landen in Brussel moeten inzetten.

Kansen voor Nederland

De overheid werkt aan herziening van het cultuurbestel en aan vernieuwing van het internationaal cultureel beleid, en de Raad voor Cultuur werkt aan adviezen over vergroening en stelselherziening. De tijd is dus rijp om ook de Europese dimensie van het cultuurbeleid nader te bezien. Waar liggen voor Nederland kansen in (en met) Brussel?

Kansen voor cultuur en duurzaamheid in stad en regio

De Nederlandse klimaatdoelen zijn vastgelegd in de Klimaatwet en het Klimaatplan 2021-2030. In het Nationaal Programma Circulaire Economie (2023) heeft het kabinet aanvullend beleid aangekondigd om de Nederlandse economie te vergroenen. Om ons land klimaatneutraal te maken maakt Nederland ook gebruik van Europese instrumenten. Hier liggen kansen, met name voor de cultuursector.

Grensoverschrijdende samenwerking ligt hier voor de hand. Op dit moment nemen verschillende landen initiatieven om culturele instellingen te helpen klimaatneutraal te worden, maar zonder afstemming met buurlanden. Zo ontwikkelt Duitsland een eigen standaard (Klimabilanz) op grond van een project tussen elf Hamburgse instellingen. In het VK geldt dat subsidies van de English Arts Council alleen gegeven worden aan instellingen die vergroenen met behulp van een Britse methode (Julie's Bicycle). Frankrijk gaat weer een andere weg. Meer onderlinge uitwisseling van ervaringen en ideeën, en meer cofinanciering uit Brussel zou de effectiviteit kunnen vergroten en de kosten kunnen beperken.

Op deelterreinen, zoals onderzoek en innovatie, bestaan al Europese projecten waarin ook Nederlandse deelnemers een rol spelen. De gemeente Amsterdam maakt met nog vijf Nederlandse partners (ECF, Erasmus

Universiteit, Europeana, Fabrique, Philips Design) deel uit van het innovatieprogramma EIT Culture & Creativity. Met een financiering van €150 miljoen voor de komende jaren brengt dit project tientallen instellingen, bedrijven en overheden uit Europa samen om de innovatiekracht van de culturele sector te vergroten.

Amsterdam, Amstelveen, Eindhoven en Leeuwarden werken met steden als Bologna, Dresden, Marseille en Praag aan modellen voor ruimtelijke ontwikkeling waarin kunst en cultuur een centrale rol spelen (Creating Actionale Futures, CrAFt)⁴⁷. Rotterdam werkt met Europese steun aan een duurzame hub voor kunst, onderzoek, leren en gemeenschap in Rotterdam Zuid (Cultuurcampus, €5 miljoen). De Reinwardt Academie werkt daarnaast met partners uit 8 landen aan transitievoorstellen voor een circulaire samenleving (CEUNTINNO, €8.4 miljoen). Een ander veelbelovend initiatief loopt in Utrecht, waar de gemeente werkt aan de transformatie van het historische Werkspoorkwartier door integratie van duurzaamheid en cultureel erfgoed (HUB-IN, 8 steden, 2020-2024).

Een betere aansluiting tussen het Nederlands en Europees cultuurbeleid enerzijds en het Nederlands en Europees klimaatbeleid anderzijds kan ervoor zorgen dat meer steden en meer landelijke gebieden de komende jaren kunnen deelnemen aan innovatieve, culturele vergroeningsprojecten. Zo zou Nederland zich politiek sterk kunnen maken voor integratie van de cultuursector in de Europese Green Deal, zoals bepleit door de sector.⁴⁸ Het New European Bauhaus-initiatief is inhoudelijk en financieel te beperkt. Het is tijd dat niet alleen Den Haag maar ook de EU de urgentie erkent van vergroening van musea, festivals, film en andere cultuurvormen.

⁴⁷ <https://craft-cities.eu/>

⁴⁸ <https://culturaldeal.eu/>

Kansen voor cultuureducatie en onderwijs

Goede cultuureducatie is de basis van de creativiteit en de cultuurparticipatie van morgen. Uit de sector klinken pleidooien voor een wettelijke regeling voor cultuureducatie, naar het voorbeeld van de bibliotheekwet.⁴⁹ Hoe zou Nederland daarnaast meer gebruik kunnen maken van Europese samenwerking en financiering?

Op dit moment zijn er twee Nederlandse hogescholen en elf universiteiten als partner betrokken bij het Europees Universiteiten Initiatief.⁵⁰ Geen van hen maakt tot nu toe echter deel uit van de Europese universitaire allianties op het gebied van kunstenunderwijs, EU4ART (partners uit Duitsland, Hongarije, Italië en Letland) en FILMEU, The European Universities Alliance for Film and Media Arts (partners uit België, Ierland, Hongarije en Portugal). Aansluiting van Nederlandse kunstacademies bij deze allianties zou de basisinfrastructuur van het Nederlands kunstenunderwijs kunnen versterken.

De kennis van andere ‘vreemde’ talen dan Engels blijft in heel Europa achter. In Nederland blijft ook de ontlezing onder jongeren een probleem. De Europese initiatieven om lezen en talenkennis te vergroten lijken in Nederland weinig bekend. Van de meer dan 1.000 scholen in de EU die meedoen met de Dag van de Europese Schrijvers, waarbij auteurs hun werk komen voorlezen, kwam er in 2023 maar één uit Nederland. Een activerende rol van de overheid zou hier verschil kunnen maken. Dan zouden ook meer scholen gebruik kunnen maken van de jaarlijkse Europese dag van de talen (26 september), een gezamenlijk initiatief van de Raad van Europa

49 Hester van Santen en Elsje Jorritsma, Versteegh van Kunsten '92: ‘Kunst is voor politiek niet meer alleen de kers op de taart’, NRC-Handelsblad, 22 maart 2023, <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/03/22/versteegh-van-kunsten-92-kunst-is-voor-de-politiek-niet-meer-alleen-de-kers-op-de-taart-a4160192>

50 Van Hall Larenstein, NHL Stenden, UvA, Universiteit Maastricht, Universiteit Twente, Universiteit Utrecht, VU, Tilburg University, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Leiden, TU Eindhoven, Radboud Universiteit, Erasmus Universiteit

en de Europese Unie.⁵¹ De Nederlandse winnaars van de Europese prijs voor innovatieve talenprojecten (het Europees Talenlabel) verdienen meer erkenning en belangstelling.⁵²

In Agenda 2030 en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals) hebben de lidstaten van de Verenigde Naties onder andere afgesproken de culturele dimensie van het burgerschapsonderwijs te versterken.

SDG 4.7: “by 2030 ensure all learners acquire knowledge and skills needed to promote sustainable development, including among others through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global citizenship, and appreciation of cultural diversity and of culture’s contribution to sustainable development.”

Uit internationaal onderzoek blijkt het belang van onderwijs in kunst en cultuur voor het verwerven van burgerschapsvaardigheden en burgerschapswaarden, zoals creatief en kritisch denken en respect voor anderen. UNESCO en de Raad van Europa dringen aan op betere afstemming van cultuurbeleid en het onderwijs, met inbegrip van het burgerschapsonderwijs. UNESCO werkt bovendien aan een voorstel voor Culture and Arts Education.⁵³ Maar in Brussel is weinig aandacht voor de cultuureducatie als culturele dimensie van het onderwijs. Daarmee blijven kansen voor samen leren, samen werken en samen financieren onbenut.

51 <https://edl.ecml.at/Home/tabid/1455/language/nl-NL/Default.aspx>

52 In 2022 won het project *Mémoire des Migrations* van Astrid Eelkema, docente Frans op het Blaise Pascalcollege in Zaandam; in 2021 won het project Digi+ van NHL Stenden Hogeschool in Emmen, een digitale tweetalige leer methode Nederlands-Duits. Zie <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/talenonderwijs/europees-talenlabel>

53 <https://www.unesco.org/en/frameworkcultureartseducation>

In het verlengde van de binnenlandse beleidsdiscussie zou Nederland zich ook in Brussel sterk kunnen maken voor ondersteunend Europees cultuureducatiebeleid en bijbehorende financiering.

Kansen voor het internationaal cultuurbeleid

Ook voor het internationaal cultuurbeleid zijn er kansen, met name in de betrekkingen met onze buurlanden en op het vlak van ontwikkelingssamenwerking.

Duitsland, Frankrijk en Italië werken stelselmatig aan nauwere culturele samenwerking. In de recente bilaterale vriendschapsverdragen tussen Frankrijk en Duitsland⁵⁴ en tussen Frankrijk en Italië⁵⁵ neemt versterking van de onderlinge culturele samenwerking een prominente plaats in. Concreet krijgen die nauwere banden vooral gestalte via samenwerking tussen de nationale culturele instituten van Duitsland (Goethe Instituut), Frankrijk (Institut Français) en Italië (Istituto Italiano di Cultura). Bijvoorbeeld via de gemeenschappelijke vestiging van het Goethe Instituut en het Institut Français in Italië (Palermo), en in de gemeenschappelijke vestiging van het Goethe Instituut en het Istituto Italiano di Cultura in Frankrijk (Lyon). Het Goethe Instituut en het Institut Français werken verder samen in landen buiten de Europese Unie, waar zij vaak de leiding nemen in EU-projecten (via EUNIC)⁵⁶, en binnen de EU, waar zij regelmatig gezamenlijk nieuwe Europese subsidieprojecten voorbereiden en uitvoeren.⁵⁷ Frankrijk en Duitsland hebben bovendien een gemeenschappelijk fonds opgericht om hun culturele betrekkingen te financieren.

54 Verdrag van Aken, 2019

55 Quirinaleverdrag, 2021

56 EUNIC – EU National Institutes of Culture, de koepelorganisatie van culturele instituten uit de EU-landen

57 Zoals het European Cultural Relations Platform en het i-Portunus Project, beide geleid door het Goethe Instituut in samenwerking met o.a. het Institut Français

Omdat de culturele samenwerking tussen Duitsland, Frankrijk en Italië zowel binnen als buiten de EU vooral loopt via hun nationale culturele instituten zijn de mogelijkheden voor Nederland om aan te haken beperkt. Nederland heeft ervoor gekozen geen eigen cultureel instituut in te richten. Dutch Culture heeft een netwerkfunctie en een kennistaak, maar geen uitvoerende taken, zoals wel het geval is in andere Europese landen (waaronder ook Denemarken, Oostenrijk, Tsjechië, Spanje en Portugal). Bovendien ligt in het Nederlands buitenlands cultuurbeleid het accent traditioneel meer op export en promotie dan op partnerschappen via gezamenlijke projecten met Duitsland of Frankrijk in binnen- en buitenland.⁵⁸

Heroverweging van deze beleidskeuzen zou de Nederlandse invloed ten goede kunnen komen. Behalve met Duitsland, Frankrijk en Italië zou Nederland ook intensievere bilaterale culturele banden kunnen zoeken met Spanje (EU-Raadsvoorzitter 2e helft 2023), Vlaanderen en Wallonië (België is EU-Raadsvoorzitter in de 1e helft van 2024).

Behalve in de bilaterale betrekkingen liggen er kansen op het vlak van het ontwikkelingsbeleid.

In het UNESCO-verdrag over de bescherming van culturele diversiteit (2005) hebben de deelnemende landen afgesproken “cultuur op alle niveaus in hun ontwikkelingsbeleid te integreren” (art. 13). De verdragspartijen – waaronder de EU-lidstaten – legden vijf prioriteiten vast: versterking van de culturele industrieën van ontwikkelingslanden, capaciteitsontwikkeling in overheden en bedrijven, overdracht van technologie en financiële steun, en culturele partnerschappen (art. 14 en 15).

58 Tijdens het Franse staatsbezoek in april 2023 besloten Nederland en Frankrijk tot nauwere samenwerking op een tiental gebieden, maar niet op het vlak van cultuur. Zie <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/documents/diplomatic-statements/2023/04/12/joint-declaration---government-consultations-netherlands---france-12-april-2023>

De Raad van de EU heeft de afgelopen jaren drie belangrijke resoluties aangenomen over de rol van cultuur in het buitenlands en ontwikkelingsbeleid. Zo besloten de regeringen tot nauwere onderlinge samenwerking en coördinatie in hun internationaal cultuurbeleid, o.a. door middel van gezamenlijke culturele projecten in landen buiten Europa.⁵⁹ Ook spraken de regeringen zich expliciet uit voor het integreren van cultuur in hun ontwikkelingssamenwerkingsbeleid, zoals overeengekomen in het UNESCO-verdrag.⁶⁰ Omdat cultureel erfgoed steeds vaker een rol speelt in oorlogen en andere gewelddadige conflicten besloten de lidstaten bovendien om de onderlinge samenwerking ter bescherming van bedreigd erfgoed te intensiveren.⁶¹

Financiering voor internationale culturele samenwerking is opgenomen in de Europese meerjarenbegroting (NDICI-instrument, €79.5 miljard, 2021-2027)⁶², en de EU heeft de culturele samenwerking met partners in Oost-Europa, Noord-Afrika en andere delen van de wereld versterkt. Zo financiert de EU een gemeenschappelijk project van het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden) en vier andere Europese musea om het Egyptisch Museum in Cairo te helpen moderniseren.

In aansluiting op deze ontwikkelingen hebben landen als Spanje en Frankrijk hun samenwerking met de EU geïntensiveerd. Frankrijk onderhoudt traditioneel nauwe culturele betrekkingen met Afrika en Spanje met Latijns-Amerika. Beide landen laten nu een deel van hun internationale

59 Raadsconclusies over een strategische aanpak van de EU van de internationale culturele betrekkingen en een actiekader, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0607%2801%29>

60 Conclusies van de Raad over cultuur in de externe betrekkingen van de EU, met de nadruk op cultuur in ontwikkelingssamenwerking, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015XG1215%2804%29>

61 Conclusies van de Raad over de EU-aanpak van cultureel erfgoed in conflicten en crises, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2021/06/21/council-approves-conclusions-recognising-the-key-role-of-cultural-heritage-in-promoting-peace-democracy-and-sustainable-development/>

62 Verordening (EU) 2021/947, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/947/oj>

culturele projectfinanciering in die regio's uitvoeren door EUNIC, de Europese koepelorganisatie van nationale culturele instituten. Daarnaast werken Duitsland en Frankrijk in een groeiend aantal landen samen via co-locatie van hun nationale culturele instituten. Dit is o.a. het geval in Atlanta (USA), Bishkek (Kirgistan), Córdoba (Argentinië), Erbil (Kurdistan), Glasgow (UK), Minsk (Belarus), Ramallah (Palestijnse Gebieden) en Rio de Janeiro (Brazilië).

In het Nederlands ontwikkelingsbeleid spelen culturele samenwerking en ontwikkeling tot nu toe geen noemenswaardige rol. Het internationaal cultureel beleid en het ontwikkelingsbeleid krijgen afzonderlijk gestalte. Meer synergie zou de reikwijdte en de effectiviteit van het beleid ten goede kunnen komen. Daardoor zouden Nederlandse culturele instellingen beter in staat worden gesteld te werken aan internationale partnerschappen, in de geest van het UNESCO-verdrag, het EU-beleid en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG 17.16, Multi-Stakeholder Partnerships).

In veel landen buiten Europa is de culturele sector een bron van inkomsten en werkgelegenheid, in het bijzonder voor vrouwen en jongeren. Via het NDICI-instrument stimuleert de EU onder meer de culturele sector in Afrika ten zuiden van de Sahara (€30 miljoen). Voor Nederland biedt dit kansen voor partnerschappen in landen als Nigeria, Senegal en Zuid-Afrika, waar de creatieve industrie in opkomst is.⁶³ Meer ondersteuning door Den Haag (ministerie en ambassades) zou Nederlandse creatieve bedrijven en culturele instellingen kunnen helpen om aansluiting te vinden bij dit Europees cultureel en ontwikkelingsbeleid. Daarmee zou ons land invulling geven aan de afspraak van de lidstaten om de samenwerking met de EU op ontwikkelingsgebied te versterken, en zo schaalvoordelen te boeken en overlappingsen te voorkomen (de Team Europe aanpak).⁶⁴

Erfgoed is in ons land een speerpunt van het internationaal cultuurbeleid

⁶³ Zuid-Afrika is een prioriteitsland in het buitenlands cultureel beleid.

⁶⁴ https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/team-europe-initiatives_en

(samenwerking tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Nationaal Archief en de ambassades). Europa Nostra heeft voorstellen gedaan om erfgoedbeleid ook in het Europees buitenlands- en ontwikkelingsbeleid een sterkere plaats te geven door middel van internationale erfgoedpartnerschappen.⁶⁵ Nederland zou dit initiatief uit de sector kunnen ondersteunen.

In dezelfde geest zou Nederland zich in Brussel sterk kunnen maken voor hechtere culturele samenwerking tussen Europa en Oekraïne, zoals bepleit door de sector.⁶⁶ De Oekraïense bevolking heeft gekozen voor Europa, en die keuze is niet alleen politiek of economisch maar ook – en in het bijzonder – cultureel. Daarbij past een warm welkom, ook op cultureel gebied. Concreet is er behoefte aan steun op vier terreinen: opvang en herintegratie van gevluchte kunstenaars en andere culturele professionals, renovatie en herontwikkeling van cultureel erfgoed, meerjarige uitwisselingen en *joint residencies*, en structurele samenwerking tussen culturele instellingen (*institutional twinning*).⁶⁷ Alleen al voor het herstel van de culturele oorlogsschade is rond US\$ 7 miljard nodig, schat de Wereldbank.⁶⁸ Dit vereist integratie van een sterke culturele component in het Europees steunprogramma voor Oekraïne, aansluitend op de eerdergenoemde Nederlandse steun en die van andere landen. Cultuur mag in het Europees steunprogramma geen sluitpost blijven.

65 Europa Nostra, Global Heritage Partnerships. Building the case for a future European Union initiative to strengthen heritage-led international cooperation (Den Haag: Europa Nostra, 2022)

66 <https://culturaldeal.eu/>

67 Gijs de Vries, Willkommen im Club, Kulturaustausch No. 3, 2022, pp. 66-68

68 World Bank Group, Ukraine – Rapid Damage and Needs Assessment, February 2023, p. 12; <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment>

Aanbevelingen

In haar Haagse Cultuurrede riep Kristel Baele, voorzitter van de Raad voor Cultuur, op tot een integrale benadering van het cultuurbeleid en tot betere afstemming tussen de betrokken overheden.⁶⁹

Eerder schreef de Raad: “Omdat het Nederlandse culturele veld deels internationaal opereert en omdat veel wetgeving op Europees niveau plaatsvindt (denk aan de verdeling van auteursrechten) verdient het aanbeveling om in het denken over de toekomst aansluiting te zoeken met, en waar mogelijk te leren van, de aanpak in overig Europa.”⁷⁰

Deze pleidooien sluiten aan bij wat Kunsten '92 en andere culturele organisaties bepleiten: een betere aansluiting tussen het Nederlands en het Europees cultuurbeleid, en een gezamenlijke inzet op een democratisch, divers en innovatief Europa.⁷¹

De Europese culturele samenwerking is de afgelopen jaren geleidelijk breder en intensiever geworden, en die ontwikkeling zet door. Voor veel Nederlandse kunstenaars, culturele organisaties en instellingen is het samen leren en samen werken met Europese partners niet meer weg te denken uit hun werk. Europese samenwerkingsverbanden, instellingen en financiering zijn wezenlijke onderdelen geworden van het Nederlands cultureel bestel. Erkenning van dat belang zou in het advies van de Raad – en in het rijksbeleid – dus niet mogen ontbreken.

69 Kristel Baele, Eerste Haagse Cultuurrede, Filmhuis Den Haag, 16 december 2022, <https://www.raadvoorcultuur.nl/actueel/nieuws/2022/12/16/eerste-haagse-cultuurrede-in-filmhuis-den-haag-kunst-als-deur-naar-geluk>

70 Raad voor Cultuur, Sterker uit Corona (2021), <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2021/06/08/sterker-uit-corona>

71 <https://www.kunsten92.nl/europaplatform-2/>

In delen van Europa ondermijnen onverdraagzaamheid en vooroordelen intussen het draagvlak voor democratie. Een open samenleving heeft groot belang bij een cultuurbeleid dat nationale ramen en deuren openhoudt en mensen in staat stelt inhoud te geven aan hun gezamenlijk Europees burgerschap. Dat vraagt versterking van de Europese dimensie van het Nederlands cultuurbeleid en versterking van de Nederlandse inbreng in het Europees cultuurbeleid.

De wederzijdse bevoegdheden blijven daarbij wat ze zijn. Den Haag gaat over het Nederlands cultuurbeleid, en Brussel heeft alleen een aanvullende en ondersteunende rol. Maar culturele makers en de samenleving hebben belang bij ontschotting: een aanpak waarbij overheden thuis en in Brussel samenwerking zoeken en benutten.

Voor de komende periode gaat het erom dat Nederland de bestaande kansen beter benut en nieuwe kansen helpt scheppen. Anders gezegd: in Europa niet alleen (financieel) ‘halen’, maar ook (beleidsmatig) ‘brengen’, in goede samenwerking tussen de overheid, sectorinstellingen en cultuurmakers.

Dat kan onder andere langs de volgende lijnen.

- *mainstreaming*
 - steun voor een integraal en samenhangend Europees cultuurbeleid ter ondersteuning van de lidstaten in het beleidsprogramma van de komende Europese Commissie (2024-2029);
- *vergroening*
 - meer Europese uitwisseling van nationale ervaringen en ideeën over de vergroening van het cultuurbeleid (samen leren, samen werken);
 - steun voor de integratie van cultuur in het Europees vergroeningsbeleid via de financiële instrumenten van de Green Deal (samen financieren);

- samenhangende intensivering van de Nederlandse steun voor een klimaatneutrale cultuursector;
- *educatie*
 - versterking van de Europese universitaire allianties in het cultuur- en kunstenunderwijs (samen leren, samen werken);
 - meer Europese steun voor de grensoverschrijdende aspecten van cultuureducatie (samen financieren);
 - versterking van de interculturele dimensie van het onderwijs, inclusief het burgerschapsonderwijs (SDG 4.7);
- *internationaal cultuurbeleid*
 - intensivering van de bilaterale culturele samenwerking en uitwisseling met andere Europese landen, zoals die o.a. al gestalte krijgt tussen Duitsland, Frankrijk en Italië;
 - meer Europese steun voor de erfgoedsamenwerking en partnerschappen tussen de landen van de EU en landen buiten Europa;
 - krachtige Nederlandse inzet voor de integratie van culturele samenwerking in de Europese hulpprogramma's voor Oekraïne;
- *ontwikkelingsbeleid*
 - integratie van cultuur in het ontwikkelingsbeleid, zoals overeengekomen in de Europese Raad van Ministers en in het UNESCO-Verdrag van 2015;
 - facilitering van kennisdeling en meerjarige banden tussen Nederlandse culturele organisaties en instellingen en partners buiten de EU, conform SDG 17;
 - gerichte ondersteuning van Nederlandse culturele organisaties en instellingen en creatieve bedrijven die aansluiting wensen bij de Europese financieringsinstrumenten voor internationale samenwerking.

Voor dit “samen leren, samen werken, en samen financieren” draagt deze notitie enkele bouwstenen aan. Maar ook buiten deze terreinen zijn er mogelijkheden om Brussel meer te laten bijdragen aan Nederlandse prioriteiten, en omgekeerd. De voorgenomen herziening van het cultuurbestel en de adviezen van de Raad voor Cultuur bieden een goede aanleiding om hierover verder in gesprek te gaan.

Colofon

Kansen benutten, kansen scheppen is een bijdrage aan de discussie over de Europese dimensie van het Nederlands cultuurbeleid.

Uitgever

European Cultural Foundation, Amsterdam, mei 2023

www.culturalfoundation.eu

Vormgeving

Martin Takken

Over de European Cultural Foundation

In heel Europa ontwikkelt en ondersteunt de European Cultural Foundation initiatieven in cultuur en maatschappij. We doen dat om het Europese saamhorigheidsgevoel te versterken. Wij zijn daarin uniek.

Van het mede-vormgeven van het Erasmus 35 jaar geleden – nu met 10 miljoen deelnemers het grootste uitwisselingsprogramma ter wereld – tot het steunen van de evacuatie van Oekraïense kunstenaars en kunstschaten in 2022; de European Cultural Foundation ondersteunt al bijna 70 jaar culturele, educatieve, duurzame en civil society projecten die bijdragen aan een gedeeld Europees thuisgevoel.

Onze programma's bieden Europeanen de kans om over grenzen heen samen te werken. Onze collega's van public policy breken nationaal en internationaal een lans voor een vergrote rol voor - en financiering van cultuur in Europees beleid.